

תוכן עניינים

ז	הקדמה לתרגום העברי
1	הקדמה מאת מסונגה ריהו
5	פרק ראשון
33	פרק שני
59	פרק שלישי
73	פרק רביעי
91	פרק חמישי
116	פרק שישי

הקדמה לתרגום העברי

דוגן זנג'י (1200-1253) נחשב לאב המייסד של זרם הסוטו זן ולאחד מהוגי הדעות המשפיעים ביותר ביפן. ביצירתו הכבירה 'שׁובׁוגׁנוזׁ', שפירושה 'אוצר עין הדהרמה האמתית', הוא מגולל לאורך 95 פרקים את מלוא הגותו ומשנתו הפילוסופית, הדתית והמעשית כאיש זן. היצירה שלפנינו, 'שׁובׁוגׁנוזׁ זוימונקי', פירושה 'תיעוד הדברים שנשמעו מ"אוצר עין הדהרמה האמתית"'. היצירה מתעדת את דבריו של דוגן לתלמידיו שנרשמו במאה השלוש עשרה בידי אג'ו, תלמידו המצטיין, ממשיך דרכו והיורש הישיר של סמכותו הרוחנית.

'שׁובׁוגׁנוזׁ זוימונקי' שימשה לראשונה המקור העיקרי להצגת משנתו הפילוסופית של המורה דוגן בשנת 1925, בעבודתו של המלומד היפני זׁצׁוגׁי טצׁורו. עבודתו עוררה ביפן גל של מחקרים על אודות דוגן, ולאחרונה התפשט גל זה גם למערב. במחקרים אלו מושווה סגנונו החיוני והנמרץ של דוגן לסגנונם של מיטב כותבי השירה והפרוזה הסינית והיפנית בימי הביניים, וחשיבתו מושווית לחשיבתם של הוגים מודרניים כמו היידגר, וויטהד וסרטר.

חשיפת כתביו של דוגן לקוראים שאינם נמנים עם חוגי הסוטו ביפן חילצה אותם מחוגים סגורים ובדלניים אלו שאליהם נדחקו ברבות השנים, והביאה לשינוי בתפיסת דמותו של דוגן – מדמות מופת, אגדית כמעט, השמורה לחוג נבחר בלבד, לדמות אנושית של אדם ומורה.

היצירה 'שׁובׁוגׁנוזׁ זוימונקי' נכתבה על רקע עידן של פירוש מוטעה והשחתה של הבודהיזם האותנטי. דוגן, בעל התפיסה האוניברסלית ותלמידו האישי של מורה הזן הסיני רויג'ינג, ניסה להנחיל ביפן מחדש את מהותו המקורית של הבודהיזם. יצירתו דנה בטווח נרחב

של נושאים – החל בעניינים הקשורים בחיי היומיום במנזר, עבור דרך מהות התרגול במדיטציה, וכלה בשאלות מכריעות בתחום המטפיזיקה הבודהיסטית. המוטיב המרכזי החוזר במשנתו של דוגן הוא הטעמת הקשר החד-ערכי בין האימון האינטנסיבי וחסר הפשרות במדיטציית הזאון ובין השגת התעוררות. לתפיסתו, מדיטציית הזאון היא הפתרון היחיד לבעיית ההיאחזות בחיים, ועמוד התווך של הפילוסופיה הבודהיסטית כולה.

יצירה זו ראתה אור לראשונה באנגלית ב־1971 בתרגומו של פרופ' מסונגה רִיהוֹ מאוניברסיטת הוואי, בשם *A Primer of Sōtō Zen*. הספר שלפנינו תורגם ממהדורה זו.

פרופ' מסונגה רִיהוֹ (1900–1981) נחשב בקרב חוגי הסוטו זן ביפן ליורש רוחני ישיר של מורה הזן דֹגֶן יֶנגִי, ושל רצף מורים שראשיתם בבודהא. הוא לימד במשך יותר מ־35 שנה פילוסופיה בודהיסטית והיסטוריה של זן בודהיזם באוניברסיטת קוֹמֶזוֹווֶה בטוקיו, ואף כיהן תקופת מה כנשיא האוניברסיטה. הוא היה בקי ביפנית עתיקה, בסנסקריט, פאלי וסנינית, למד אנגלית והשתלם בגרמנית כדי להבין את תרבות המערב ואת הגותה וכדי לתקשר עם בני המערב ישירות בשפתם. פרופ' מסונגה רִיהוֹ מרד בזרמים הבדלניים שהשתרשו בממסד הדתי של הסוטו זן והיה מאלה שהכירו בכך שבהיעדר חסותם המגוננת של המנזרים על האדם המודרני לדאוג להתפתחותו האישית והרוחנית 'בתוך החיים', בסביבתו היומיומית. הוא היה מורה הזן היפני הראשון שתרגם לאנגלית גם חלקים מרכזיים מ'שֹׁבוֹיֶגֶנוֹ' של דוגן.

הזכות להוצאת כתביו של מסונגה רִיהוֹ בעברית ניתנה לתלמידו האישי, דן וקסמן, מורה לזן ולאומנויות לחימה. דן וקסמן נולד ב־1936 בבית אלפא. הוא למד זן כ־13 שנים ביפן כתלמידו האישי של פרופ' מסונגה רִיהוֹ. משנת 1991 הוא מקיים בארץ אימוני זאון שבועיים ובמסגרתם הוא נוהג לקרוא טקסטים קלסיים של דוגן בתרגומו של מסונגה, וביניהם גם את הטקסט שלפנינו, ולדון בהם עם תלמידיו.

פשטותה, עומקה ומעשיותה של שֹׁבוֹיֶגֶנוֹ זוימוֹנְקִי שבו את לב

הקדמה לתרגום העברי | ט

שומעיה. היצירה מסרטטת תמונה חיה על אופן לימוד הזן ועל האינטראקציה בין מורה הזן לתלמידיו במנזר – באמצעות שאלות, דיאלוג מוסרי, סיפורים, ומיתוסים עממיים של התקופה. אך מעל לכול מעבירה היצירה באורח החוצה את הזמן והמרחב את 'הלך הרוח' הנחוץ, לתפיסתו של דוגן, 'להשלמת משימת חייו' של האדם – היינו, ההתעוררות לאמת. 'הזן של דוגן', אם ניתן לכנותו כך, מצטייר כדרך הפתוחה בפני כל אדם באשר הוא. הנחיותיו רוויות אנושיות וחמלה, אך עם זאת הן תובעניות ובלתי מתפשרות בדרישה למיצוי הפוטנציאל האנושי באמצעות אימון אינטנסיבי ועקיב במדיטציה. רוח זו, בשילוב השינויים וההתאמות הנדרשים לחיים המודרניים, יכולה לעורר ולעודד כל אדם להיעזר בדרך המדיטציה כדי לממש תפקוד מלא בחיי היומיום.

ענבל ספר, קיץ 2008

הקדמה

מאת מְסוֹנְגָה רִיְהוּ

היצירה שׁוֹבּוֹנְגָנוּ זױמוֹנְקִי מכילה בעיקר שיחות קצרות, הערות עידוד, הנחיה ואזהרות מפי דױגְן, מורה הזן היפני (1200-1253). אלו תועדו בידי תלמידו אַגִּי (1198-1280), ומאוחר יותר, לאחר מותו של אַגִּי, נערכו בידי תלמיד שלו.

בהסתמך על המידע שפרסם בית ההוצאה של המהדורה הפופולרית מתקופת טױקױוֹוָה, חוברה היצירה שׁוֹבּוֹנְגָנוּ זױמוֹנְקִי בשנים 1235-1237, כנראה זמן קצר לאחר שהקים דױגְן את המנזר שלו, קױשׁוֹגִי באוֹגִי, בדרום קיֹוטוֹ. היצירה נותרה בכתב היד המקורי במשך למעלה מארבע מאות שנה והודפסה לראשונה במהדורה זעירה בשנת 1651. מאוחר יותר הוצאה לאור גרסה בהגהה של מְנִזֵן זױהוֹ (1683-1769). הוא עבד על הטקסט לסירוגין במשך חמש עשרה שנה. את המבוא כתב ב־1758 והיצירה במלואה התפרסמה ב־1769. מהדורה זו הפכה ל־רױפּוֹבּוֹן (ביפנית), היינו, הטקסט הפופולרי המקובל היום כגרסה התקנית של שׁוֹבּוֹנְגָנוּ זױמוֹנְקִי. ב־1941 נתגלה בצױנְגִי שבמחוז אַיִצִי עותק כתב יד מ־1644 של כתב יד שנכתב במקור ב־1380. גרסה זו, המכילה בעיות רבות בגוף הטקסט, נבדלת באופן ניכר מהגרסה הפופולרית, באופן סידור הטקסט, בפריטים הנמצאים בה, ובניסוח, וייתכן שהיא הרבה יותר קרובה בצורתה לטקסט המקורי. הגרסה הזו פורסמה בסוף שנות השישים בלוויית תרגום ליפנית מודרנית ומחקר טקסטואלי מפורט של מִיזוֹנוּ מִיקוֹ, במסגרת סדרת הספרים 'קױטֵן נִהוֹן בױנְקוֹ זִנְשׁוֹ', שיצאה לאור על ידי צױקױמָה שׁוֹבוֹ.

הטקסט הפופולרי שהגיה וערך מִנֶּן זוֹיֵהוּ שִׁימֵשׁ מִקּוֹר לִכְמָה מהדורות מודרניות שהוצאו לאור על ידי אנשי אקדמיה שונים, כמו נְצוּגֵי טְצוּרָו (אִיוֹנְמִי), אִוְקוּבּוּ דוֹשׁוּ (סִנְקִיבּוּ), טְמָמֹרוּ טִיגִוּ (יוֹנְקָקוּ), טְצִיבְנָה שׁוֹנְדוּ (דִיטוּ שׁוֹפְנָשָׁה), ופּוּרוּטָה שׁוֹקִין (קְדוּקוּוּה). התרגום שלפנינו מבוסס על גרסתו של פרופ' נְצוּגֵי; חלוקת ששת הפרקים לקטעים מבוססת אף היא על הגרסה הזו.

מבחינה היסטורית אפשר לומר כי דוֹגֵן היה המורה השני שהביא את הזן ליפן. תורות מדיטציה מלאו תפקיד חשוב בכתות הקדומות יותר של הבודהיזם היפני, ומורי זן הגיעו ליפן בתקופות מוקדמות יותר, אך הם לא ייסדו מקדשים או בתי ספר. אִיִּסִי (1131–1215) הביא את תורת הֶרִינְזִי זן ליפן, אך בתי הספר המסורתיים, שלא אהדו את ייסודו של בית ספר בודהיסטי מתחרה, הגיבו למהלכיו בהתנגדות עזה. דוֹגֵן למד במשך שנים רבות בסין והיה תלמידו האישי של מורה הסוֹטוֹ זן רִיגֵינְג (1163–1228). את תורתו של רִיגֵינְג הביא עמו דוֹגֵן חזרה ליפן, אף שהוא לא עשה כל ניסיון לייסד כת בזן. לאחר שדוֹגֵן סלל את הדרך ביקרו נזירים בכירים יפנים רבים בסין של שושלות סונג ויוֹאֵן, ואנשי דת סינים הגיעו ליפן והביאו אליה תורות של מורי זן סינים למיניהם.

היצירה שׁוֹבּוּגֵנְזוּ זוִימוֹנְקִי אינה משקפת את מלוא טווח מחשבתו של דוֹגֵן. לשם כך יש לעיין ביצירתו המונומנטלית – שׁוֹבּוּגֵנְזוּ. יצירה זו, ועמה שׁוֹבּוּגֵנְזוּ זוִימוֹנְקִי, היו שתיהן יוצאות מגדר הרגיל במונחי תקופתן, כיוון שנכתבו ביפנית ולא בסינית. עד לזמן שהוא כתבו כל הבודהיסטים היפנים בסינית, ואוסף התיעודים של מורי הזן שבאו אחרי דוֹגֵן הוסיף להיכתב בסינית עד תקופת טוֹקוּגוּוּה. שׁוֹבּוּגֵנְזוּ היא יצירה קשה, המכילה בעיות טקסטואליות ודוקטרינריות שיש להוסיף ולחקור, אך קצרה כאן היריעה מלבחון את מורכבויותה.

שׁוֹבּוּגֵנְזוּ זוִימוֹנְקִי אינה עוסקת בדקויות של פילוסופיות דגולות, ובכל זאת היא מקנה תובנה לסוג הבודהיזם שרצה דוֹגֵן להפיץ, וכן לדרישותיו המהותיות וההכרחיות לניהול מוצלח של חיי נזירות. הערותיו של דוֹגֵן מכוונות הן כלפי איש הזן המתחיל הן כלפי בעלי

בית.¹ דבריו נועדו להדגיש בפני הלומדים את סוג האקלים הרגשי והגופני הנדרש לשם חתירה מוצלחת אחר מאמציהם. הוא מתאר את הסכנות הטמונות בעולם הארעי והמנוון שבו חיים תלמידיו. הוא דוחק בהם לפתח את הרוח המחפשת את הדרך, לוותר על המחויבויות הארציות ולהתאמן בבודהיזם לשם הבודהיזם בלבד.

לעתים קרובות חלקים מן היצירה חוזרים על עצמם. אפשר לדמיין כי דוֹגן חוזר ודן באותם נושאים כדי לוודא שהוראותיו נחקקו בלב שומעיו. חזרות כאלה הן בלתי נמנעות ביצירה המתועדת בידי תלמיד, שלא נכתבה באופן מודע לשם פרסום והפצה. לעתים קרובות יש בה גם חוסר עקיבות. לעתים היא מטיפה לתלמידים ללכת בעקבות קודמיהם בון, ולעתים היא דווקא קוראת להתעלם מהם. ייתכן שחוסר עקיבות זה מתפתח בחלקו עקב ההבדלים בין רמות הדיבור השונות של דוֹגן: לעתים הוא פונה לתלמידיו כמדריכם הרוחני, ומסביר בפשטות את דרישות הלימוד, ולעתים הוא דובר בקולו של מורה זן מושלם שהתעלה אל מעבר לכל שניות ופונה אל תלמידיו מדרגת השלמות הזו. אף שבעיה זו אינה נפוצה בשוֹבוֹגְנוֹ זוימוֹנְקי, לקורא הלא־זוהיר זו עשויה זו לעתים להיות מלכודת, כפי שאנו פוגשים ברוב כתבי הזן, כיוון שנקודת המבט של המורה היא לעתים קרובות קשה לאימות.

מאז הוציא מְנֶן לאור את שוֹבוֹגְנוֹ זוימוֹנְקי בצורתה המתוקנת, זכתה היצירה לפופולריות רבה, במיוחד בעת המודרנית, כאשר אנשי אקדמיה ומנהיגי דת התחילו, כנהוג לומר, 'ללמוד דוֹגן', והוציאו לאור מספר רב של מהדורות ליצירותיו. כתביו של דוֹגן מצריכים מחקר נוסף, אך שוֹבוֹגְנוֹ זוימוֹנְקי נותרה יצירה ממקור ראשון, של מבוא לא כיתתי לתנאים המוקדמים ללימוד זן, מנקודת מבטו של מורה זן דגול, שלמד במשך שנים ובהצלחה תחת חסותו הקפדנית אך החומלת של מורה זן סיני.

1 בעל בית הוא אדם ההולך בדרך הבודהא ומנהל חיי משפחה ופרנסה ואינו מקיים חיי נזירות. [ההערות המופיעות באות הזו מכאן ואילך הן של המתרגמת לעברית ושל העורכים המדעיים].